

הערות בסוגיה דבונין בקודש ואח"כ מקדישין (מעילה דף יד עמ"א)

מתני' הגזברים שלקחו עצים מועלים בעצים ואין מועלין לא בשפוי (רש"י): הנסורת שמשמפה החרש מן הקורה) ולא בנביה (רש"י: היינו עלין שלהם לפי שהגזברין לא קנו והקדישו אלא דבר הצריך לבנין ולא שפוי ונביה). ושם בגמ' אמר שמואל בונין בחול ואח"כ מקדישין מאי טעמא מאן דמיתנדב מעות מקדש להו (רש"י: מאן דמתנדב מעות לבדק הבית לאלתר מקדש להן וכיון דמקדיש להו שוב אינו יכול לקנות בהם דבר של חולין בהדיא לפי שהמוכר היה מועל בהם) אמר תיחול קדושת מעות אבנין ויהיב להו לאומנין בשכרן (רש"י: לפיכך צריך שיאמר תחול וכ"ו שיהו מחוללין קודם שיבואו לידי המוכר). ואיכא למידק.

א) אליבא דשמואל מדוע לא יכול לקנות ההקדש עצים במעות הקדש הרי עצם החלפתם בעצים ביד המוכר הוי הוצאת המעות לחולין בתמורה להקדשת העצים ומאי שנא מפסולי המוקדשין לשאחר שהסתאבו שנמכרים ויביא בדמיהם חליפיהם הרי כאן לא מוציאין אותו לחולין לפני המכירה על ידי חלול והסאוב אינו מוציאן לחולין שהרי כל זמן שלא נמכרו שם הקדש עליהם ואסורין בהנאה, ומועלים בהם כדאיתא במתניתין בתמורה כב עמ' א' לגבי חטאת וה"ה לשאר קרבנות יחיד. ובמה עדיפא קדושת בדק הבית מקדושת מזבח? ואח"כ מצאתי שהקשה קושיה דומה בספר קרן אורה על תו"ס מדוע לא הוכיחו מאלו שנוטלין שכרו מתרומת הלשכה כמו בית אבטינס שאין צורך בחלול לפני מסירת המעות ותירץ דעכ"פ הכי שפיר טפי כיון דאפשר לעשות תקנה. ואינו מובן דא"כ יעשו תקנה זו גבי בהמה שנסתאבה? וגם מפשטות הג"מ נראה שמדובר לעכובא ולא בתקנתה למעליותא וכן מרשי, שכתב שהמוכר היה מועל בהם. ועוד דמה טעם לתקנה זו אם אין כל אפשרות למעול כאשר נמכרים העצים להקדש הרי אין כאן כל מגדר מלתא? וראה ברגמ"ה שמפרש כרשי אך לא כתב שהמוכר מועל בהן. ועוד קשה דהרי קודשי בדק הבית קילי טפי מקודשי מזבח לענין לשלם בהם לאומנין וראה מתני' תמורה לא ב' ואכ"ו כש' שאפשר לשלם עבור העצים בממון הקדש?

והנה בקודשי מזבח כל זמן שראויים למזבח אין להם פדיון שהרי יש אסור להמיר בהמה בבהמת הקדש וכ"ש לפדותה בממון ושניהם אינם חלים להוציא את הבהמה מרשות הקדש. אולם משפסקו להיות ראויים למזבח הרי לא חל שם קודשי ה' עליהם ואז יוצאים לחולין במכירה רגילה ואין אז צורך בחלול אלא מכירה היא שמוציאתן לחולין מרשות הקדש.

דין זה של פדיון קודשים שנפל בהם מום נלמד אליבא דמוני המצוות (ספר החינוך מצוה תמ"א) מהפס' (דברים יב' טו') רק בכל אות נפשך תזבח ואכלת וכו' ונדרש בספרי (פסקה ט) וראה שם בתורה תמימה שמפרש את הפס' שפדיון הינו מכירה. ואולם הגמ' במסכת תמורה דף לב עמ' ב' וכן תורת כהנים פרשה ד' לומדת זאת מהפס' (ויקרא כ"ז יא) "אם כל בהמה טמאה אשר יקריבו ממנה" בבעלי מומין שיפדו כתוב מדבר. ובנצי"ב בפרושו לספרי שם כתב דדרשת הגמ' עיקר, עכ"פ המכירה היא החלול המוציאן לחולין ואין צורך בחלול נוסף. ואלו בקדשי בדק הבית יש צד שלפיו חמירי מקודשי מזבח אליבא דר' ינאי לקמן דף טו עמ' א דקודשי בדה"ב איקרי קודשי ה' ולא קודשי מזבח הראוים גם לכוהנים ולבעלים ולכן לא מועלים בהם ומצינו סברה דומה בריטב"א בשבועות דף י עמ' ב דבדבר המשמש רק לצורך גבוה יש צורך לחללו לפני מכירתו וקדשי בדק הבית ראוים לגבוה בלבד בנגוד לקודשי מזבח שראוים לכוהנים ובעלים גם כן. ואם כן בקודשי בדק הבית צריך לאמר שחלולן הוא שמוציאן לחולין וכאשר המכירה היא חלק מתהליך החלול הרי יצא לחולין כיון שנעשו כאן שני דברים:

- א. העברת הבעלות מצד דיני הקנינים מרשות הקדש לרשות המקבל.
- ב. החפץ שהיה של ההקדש עד עכשיו במעשה ההעברה נתחלל באותו מועד כנגד התמורה שנתקבלה עבורו, והקדושה שהיתה בחפץ ההקדש עברה לחפץ שנתקבל בתמורה לו. אך זאת ניתן לעשות בלא חשש לבא לידי מעילה כאשר שני החפצים ברשות המחלל.

אולם אם מוכר העצים משך את מעות ההקדש לרשותו וגזבר הקדש טרם קנה את העצים באחת מדרכי הקנינים, הרי שלא יכול הגזבר לחלל את מעות ההקדש על העצים שהרי ברגע שהגיעו העצים לידי המעות כבר אינן ברשותו כדי שיוכל לחללן על העצים. משא"כ אם הגזבר משך את העצים ואח"כ שילם למוכר הרי בודאי יכול לחלל זעז' ולשלם למוכר את דמיהן. ולכן יתכן דהא דאמר שמואל בונין בחול ואח"כ מקדישין הוא כדי ליצור סייג לאפשרות של מתן כספים ע"י הקדש למוכר העצים כמו במכירה רגילה ישירות ובתמורה לעצים כי כאן אף שניתן גם לעשות בדרך שלא ימעל המוכר והיינו כשהגזבר ימשוך תחילה את העצים הרי יש חשש שהמוכר ימשוך תחילה ואז מעל המוכר. ולכן למגדר מילתא בונין בחול ואח"כ מקדישין ואח"כ משלם הגזבר למוכר לאחר מעשה חילול שהוא נפרד ממעשה המכירה וזאת כדי שלא להפוך את מעשה החלול לחלק מעשה המכירה ולגרום לחשש מעילה וכדלעיל.

ב) בגמ' לקמן עמ' ב' אמר רב פפא טעם אחר מדוע בונים בחול ואח"כ מקדישין והיינו מחשש שעושי המלאכה ישענו על האבנים ונמצאו מועלין בהם והגמ' מקשה על רב פפא ממשנתנו מדוע מועלין בעצים הרי בונין בחול

ואח"כ מקדישין. וזה לכאורה קשה גם לטעמו של שמואל! הגמי' מתרצת שמדובר כאן בעצים שיקבעו בנין באותו יום ואין חשש שישענו עליהם, ותרופ' זה מועיל לרב פפא ולא לשמואל לפיו גם בעצים דיומיה המוכר מועל אם מקבל את המעות ישירות מהקדש? עוד איכא למידק מה איכא בין טעמו של שמואל לטעמו של רב פפא. ועו"ק מאחר והשפוי ונביה אינם משמשי' לבנין ומעשה הקדשה נפרד מעשה הקניה הרי הם לא הוקדשו ולא יוקדשו כלל שהרי משנתנו עוסקת בעצים דיומיה שעתידין להקבע באותו יום בבנין אליבא דרפי' דאם לאו דיומיה ועדין לא קבעום בבנין איכא למיחש, דלמא מזגא עליהו בעת שיבנו אותם בבנין. וא"כ פשיטא שלא מועלין בשפוי ונביה שהרי הגזברים בכלל לא הקדישו אותם כי הם מקדישים אך ורק מה שקבעו בתוך הבנין, ומה צריכה משנה להשמיענו שאין מועלים בדבר שלא הוקדש ואין שום היכי תימצי שיקדישוהו והיה לה להשמיענו שאין הגזברים מקדישין את השפוי והנביה?

ויתכן שבדבר זה נחלקו ר"פ ושמואל דאליבא דשמואל כדי להוציא קודשי בדק הבית לחולין בעינן חלול ומכירה ואליבא דרפי' די במכירה כדי להוציא לחולין כמו בבהמה שהוממה ולכן כיון שמשנתנו עוסקת בעצים דיומיה הרי אלו הוקדשו לפי רב פפא בעת המכירה וע"י עצם מעשה המכירה מאחר והשפוי והנביה מחוברים לעצים היה מקום שגם הם יקדשו מאחר ונמכרים במחבר לעצים וע"כ באה המשנה לחדש דאף באותם עצים המיועדים לבנין באותו יום בכז' השפוי והנביה לא מיועדים לבנין ולכן לא קדשו. אולם אליבא דשמואל לא קשיא מתניתין שהרי ניתן להקדיש את העצים אף לפני שנגמר הבנין אם קנית העצים הוי ממעות חולין ולכן יש אפשרות שימעלו בעצים וע"ז מחדשת משנתנו שאין מועלין בשפוי ונביה כיון שלא יהיו ראויים לבנין אין חלה עליהם קדושה עתה אף שטרם הופרדו מהעץ.

ג) ועוד איכא למידק בהא דאין מועלים לא בשפוי ולא בנביה במאי עסקינן אי דליכא בהן שוה פרוטה הרי גם בעצים ליכא מעילה ואי דאיכא בהו שוה פרוטה, מדוע שלא ימעל בהם מאי שנא מהקדש אשפה מלאה זבל במתניתין דף י"ג עמ' א' דאינה ראויה לא למזבח ולא לבדק הבית ואפ"ה מועלין בה? בספר חידושים ובאורים הקשה כן ותירץ דהב"א בהקדש שקנה חורש דכיון שצריכים לכרות את העצים יכול המוכר לבא לידי מעילה בשפוי שנופל מהעץ בעת שכורתים וכן בנביה שנופלת אז מהעץ וע"כ אין בכונתו למכור להקדש את השפוי והנביה אף דבמוכר לשישראל התכוון לכך. וקשיא לי ע"ז חדא דאכ' מדוע תירצה הגמי' לרפי' כי תנן במתניתין בעצים דיומיה דהיות ואין חשש שישענו עליהן מקדישן מיד הרי במקום שההקדש יקדיש נפרד אותם עצים שבכונתו להשתמש ביומיה וזאת בעודם מחוברים לקרקע (כי אם מקדישם אח"כ אכ' אין כל חשש בשפוי והנביה שהרי לא הוקדשו עד לאחר שנכרתו לפי התרוץ הנ"ל) ועל ידי כך יגרום לחשש מעילה

בשפוי ונביה, יקדישם לאחר שנכרתו מהאילן ואז אין חשש כני"ל והקדש לא יצטרך לותר על שפוי ונביה שבמכר רגיל שיד לקונה ויש בהם יותר משהו פרוטה הרי אליבא דרפי מהטעם שלא נתנה תורה למלאכי השרת דוחים את זמן ההקדשה כדי שלא להכשיל את הפועלים באסור מעילה וכאן אף שמטעם העצים כיון דהו ליומיה אין חשש אכתי לא יקדישום בגלל השפוי והנביה המחוברת להם. ועו"ק דאכי יש הבדל בין גזבר שקנה חורש לגזבר שקנה עצים כרותים וזה לא נרמז במתני' בשום מקום. ואדרבא משנתנו עוסקת ב"הגיזברים שלקחו עצים" ולא נרמז דבר על חורש בעוד שבריש (בדף יג עמ' ב) הבדילה המשנה בין המקדיש חורש לבין המקדיש אילן? ויתכן שההבדל הוא בין דעת מקדיש לבין דעת גזבר הקונה עצים דהנה במקדיש אשפה מלאה זבל הרי בכונתו שיחול הקדש על האשפה והגזבר ימכרנה וישתמש בדמיה. אולם כאשר גיזבר קונה את העצים לקורות הרי הוא אינו זקוק לשפוי ונביה לצורך הקדש ואף דבמכר רגיל השפוי והנביה בכלל המכר הינו משום שהם חלק מהעץ שנקנה והקונה אם אינו זקוק להם זורקם ואינו משתמש בהם אך ביחס להקדש כיון שיש כאן חשש של הבאה לידי אסור מעילה אין בדעתו לקנותם כלל כדי שלא לגרום אסור. ויתכן שאף שיש בהם שוה פרוטה הרי הטרחה שכרוכה בהפרדתם מהעץ ומכירתם גדולה מתמורה שתתקבל עבורם ובקונה רגיל במקרה כזה זורקם אך בגזבר אם היה מקדישם אסור לו לזרקם כיון שחל עליהם שם הקדש ולכן דעתו שלא להקדישם כלל. וראה בתמורה דף לא עמ' ב בתוס' ד"ה לאתויי, חלוק דומה.

ד) ועוד קשיא לי דרש"י מסביר (בד"ה אמר שמואל בונין בחול וכו') דשמואל סובר שמחללין המעות לאחר שגמר הבנין ולכאורה יכולין לחלל המעות בכל יום כפי שהסביר במתני' לקמן ומדוע צריך ליקח העצים באמנה? ויתכן שסובר שמואל דמעות האומנין כיון שאין בו ממש א"א לחללן אלא אם הם חלק מהבנין ולכן צריך להקדיש רק שיגמר הבנין. ועדין צ"ע דמה ההבדל בין שבח האומנין בבנין כולו לבין שבח שהשיבחו בכל יום? (ה) והנה הגמ' לקמן עמ' ב הקשתה לשמואל מהא דמחללין את מותר הקטורת שהוא קודש על מעות האומנין (שהם חולין) מדוע לא מחללין על הבנין? ותרצה שאין בנין כשעור מעות. וברש"י ד"ה מותר הקטורת הקשה "ואי קשיא לך מה צורך לחללה על מעות האומנין (את מותר הקטורת) ליתבא לקטורת לאומנין לאלתר?" ולכאורה הרי שמואל סובר שא"א לקנות עצים ישירות במעות הקדש אלא רק במעות חולין ומאותה סיבה א"א לשלם לאומנין שכרן במותר הקטורת? אלא דזה רק לפי שאלת הגמ' שהקשתה לשמואל ממשנה זו ולפי ההו"א שהיא לא כשמואל מותר לתת לאומנין ישירות. אך תרוצו דליכא בהאי מותר כשעור שכר האומנין אינו מובן דאם אין מותר הקטורת מגיע לכל שכר האומנין אעפ"כ ישלם להם

שכרם במותר הקטורת והשאר ישלים להם ממעות חולין שבידי? אלא ע"כ דהכי צניע טפי לחלל את הקטורת וכדאיתא בשבועות דף י עמ' ב. ובריטב"א שם הסביר זאת שהרי הקטורת אינה משמשת אלא לצורך גבוה ואם יתנה לאומנין ניכר הדבר שמסר ישירות דבר שמשמש לגבוה ולכן קודם מחללן. וע"ע בחזו"א מנחות ס. כח סק"י דהקשה על קושית הגמ' ממותר הקטורת כיצד ניתן לחללן אבנין הרי מותר הקטורת בא מתרומת הלשכה, ואין נותנין מתרומת הלשכה לבנין המקדש אלא ממעות בדק הבית. ולכן הסביר את קושית הגמ' מסיפא דהמשנה בשקלים ואולם הן רש"י והן תוסי' הסבירו את קושית הגמ' מהירשא דמותר הקטורת ואליבא דידם קשיא. אלא דבמשנה שם בשקלים איתא אליבא דת"ק (פ.ד. מ.ד.) "מותר התרומה מה היו עושים בה רקועי זהב צפוי לבית קודשי הקודשים" ואף שרבי ישמעאל ור"ע נחלקו הרי בתרומת הלשכה קים תנאי ב"ד להשתמש בהם לכל מה שירצו כמ"ש תו"ס ד"ה בונין לעיל עמ' א ולכן אף דלא נהגו להשתמש בכך לבדק הבית הינו כ"ז שב"ד לא התנו כך אך בידם להתנות להשתמש לבדק הבית כדי שניתן יהיה לשלם שכר האומנין, התנו במקרה זה שאפשר להשתמש לבדק הבית. וגדולה מזו כתב בשו"ת קול מבשר לרב משולם ראטה חלק ב סימן כח (דף נו"ס) דגם בנדבת יחיד שייך לב ב"ד מתנה והביא על כך ראיות.

ו) ועוד קשיא מדוע לא הקשתה הגמ' לשמואל ממתניתין דתמורה לא עמי' ב דאיתא התם יש בקודשי מזבח מה שאין בקודשי בדק הבית כו' אין נותנים מהם לאומנין בשכרן מה שאין כן בקודשי בדק הבית ובגמ' שם לא עמי' ב: "הא בקדשי בדק הבית נותנין אר' אבהו דאמר קרא ו"עשו לי משלי". ואלו לשמואל אסור לשלם במעות בדק הבית ישירות לאומנין אלא לחללן קודם לכן אבנין? ובספר חדושים ובאורים הקשה כן וישב דשמואל לחומרא בעלמא קאמר ומתני' דתמורה מעיקר הדין עוסקת. אולם מרש"י (דה' מאי טעמא) לא נראה כן שכי' "דמאן דמתנדב מעות לבדק הבית לאלתר מקדיש להו וכיון דמקדיש להו שוב אינו יכול לקנות בהם דבר של חולין בהדיא לפי שהמוכר היה מועל בהם לפיכך צריך שיאמר כך תחול וכו' שיהו מחוללין קודם שיבואו לידי מוכר" וא"כ משמע מדבריו שאיכא כאן חשש מעילה מדאורייתא ולא לחומרא בעלמא. וגם נראה מדבריו שאין הבדל בין שכר האומנין שאינו דבר מוחשי שניתן לחלל עליו את המעות לבין עצים. ואולם מתו"ס (ד"ה בונין) נראה דשמואל רק בגלל שכר האומנין סובר שבנין בחול שכי' "ויאי היה מקדיש לה לאבנים מקמי בנין אם כן לא היה יכול לפרוע שכר האומנין ממעות של הקדש שאין ההקדש מתחלל על המלאכה". וגם לפיו לא נראה שזה חומרא בעלמא והדרא קושיין לדוכתא. ויתכן שהמשנה הנ"ל סוברת דהא דמותר לתת קודשי בדק הבית לאומנין

בשכרן היינו לאחר חלול משא"כ בקודשי מזבח שא"א לחללן ולתת לאומנין בשכרם.

והנה בשקלים (פ.ד. מ.ו.) סובר ר"ע דהמקדיש נכסיו (וסתמן לבדק הבית) והיו בהם דברים ראויים לקורבנות צבור, ינתנו לאומנין בשכרן. והינו כי סובר שהקדש מתחלל על שכר האומנין וכדרשת ר' אבהו בתמורה (ברטנורא שם) ובן עזאי נחלק עליו וסובר שמפרישין ממנה שכר האומנין ומחללין אותה וכו' והינו כי אין הקדש מתחלל על המלאכה. ולפי' היה אפשר לישב בדרך אחר דמתני' דתמורה אתיא כר"ע ואילו שמואל סובר כבן עזאי ולכן לא קשה עליו מתמורה.

ואולם בחזו"א (מנחות ס. כח סקט"ז) הביא רביה מסוגין שגם שמואל מודה דמעיקר הדין אפשר לחלל על מעות האומנין והיא מקושיית הגמ' לקמן ע"מ ב' ממותר הקטורת דהרי גם למסקנת הגמ' שם כיון דליכא בבנין כשעור מעות האומנין הרי שמחללין מעות הקדש בכל יום כשעור שכר האומנין, וזאת ישירות על שכר האומנין ולפי שמואל הרי יש בזה חשש מעילה? אא"כ דגם שמואל לחומרא בעלמא אמר. ואולם לפי תוס' אין שום ראייה שהרי הוא מסביר שלא היו מחללים ממעות בדיק הבית אלא ממעות תרומת הלשכה. וכאן הרי מצד תנאי ב"ד גם אליבא דשמואל ניתן לשלם בס ישירות לאומנין כדאיתא בתו"ס ד"ה בונין (דף יד עמ"א לעיל) ויתכן דגם רש"י יסביר כך למסקנת הגמ' וליכא ראייה מכאן ועוד דלפמשכי לעיל החשש של שמואל הוא במכר-רגיל דאז יש חשש מעילה כשיגיעו המעות ליד מוכר לפני שהקדש ימשוך את העצים אך בחלול מעות אומנין כאשר שניהם ברשות הגזבר ליכא הא חששא.